

Tarihi evleriyle dünyaca
ünlü Safranbolu, aslında
kültürünü yüzlerce yıl
öncesinden getiriyor.
Kültüründen evlerine
kadar kısaca Safranbolu...

Tarihi Evleriyle SAFRANBOLU

Haberciler Derneği
baskan@haberder.net

Yüzyılın başına kadar el emeğine dayalı sanayi-
siyle ayakta duran Safranbolu, yeni teknoloji
karşısında tutunamadı ve gerilemeye başladı.
1937 yılında temeli atılan Karabük Demir Çelik Fabrika-
ları'nın kurulmasıyla da yeni bir yaşam tarzını ve ekono-
miyi kabullenmek zorunda kaldı. Önceleri Safranbolulu-
lar fabrikanın yapımına karşı çıkmışlarsa da bu karşı çı-
kış kültürel alandaydı. Ticari alanda ise Karabük'ü iş ve
alışveriş sahası olarak görüyorlardı. Safranbolu, öncele-
ri "göçmen" dediği, yurdun dört bir yanından gelen işçi
ailelerine kültürel bir tepki gösterdi, kendi örf ve adetle-
rini bu kozmopolit yeni topluluğa karşı korudu.

Demirçelik Fabrikası Kaderini Değiştirdi

Safranbolu'dan sadece 9 kilometre uzakta olan ve kendisin-
den ayrılarak ilçe olan Karabük'te böyle bir sanayi tesisinin
kurulması, sanayi işçiliğine olan talep ve yeni iş alanlarının
açılması, Safranbolu'nun geleneksel ekonomik yaşantısının
ve "çarşı"sının daha da yok olmasına neden oldu.

70'li yıllara kadar süren bu iki toplum arasındaki çekiş-
me; iki topluluğun çocuklarının evlenmesi ve Safranbo-
lu'nun Karabük'ün yatak şehri haline gelmesi; bir ölçü-
de Safranbolu'nun yozlaşmasıyla sona erdi. Fakirleşen
Safranbolu halkı çarşıdaki tarihi değere sahip evlerini
terketti, bu evlere de işçi aileleri yerleşmeye başladı. O
kültüre sahip olmayan evlerin yeni sakinleri de, bu tari-
hi eserleri odasından sedirine, penceresinden duvarına
kadar değiştirmeye başladı. Oluklu kiremitin yerine Mar-
silya kiremiti, kerpicin yerine tuğla kullanıldı. Hatta sa-
dece bir ailenin kullanımı için yapılan evlerde şimdi ekono-
mik nedenler yüzünden birkaç aile birden yaşıyor.

Tarihi

Hakkında çok şeyler yazıldı, çok şeyler söylendi. İşte hergün biraz daha yok olan kültürümüzden, güç geçtikçe solan bir çiçek daha; Safranbolu...

Milattan önce 3000 yıllarında bölgenin ilk sakinleri, Paflagonlar olarak belirlenmiş. Paflagonyalılara ait eserler, ilçenin yakın köyleri olan Yörük, Ilbarıt ve Akveren'de bulunan kaya mezarları ile kayalara oyulmuş kartal, hörgüçlü öküz ve kanatlı aslandır. Bölge milattan önce 1. yüzyılda önce Pontus Krallarının, sonra da Romalıların egemenliğine girmiştir. Bu dönemden kalan eserler ise "tümülüs" adı verilen, ilçenin Gümüş semtindeki "Büyük Göztepe" ile Karabük yolu üzerindeki "Küçük Göztepe" adı ile bilinen yığma tepelerdir. Misak-ı Milli semtindeki su sarnıçları, sonradan camiye dönü-

türülen Hagius Stephanos Kilisesi de bu dönemden kalan diğer eserlerdir. Türklerin Anadolu'ya yerleşmelerinden sonra ise bölge sırasıyla Danişmendliler, Candaroğulları ve İsfendiyaroğullarının yönetimine girdi. 1392 yılında Yıldırım Beyazıt tarafından Osmanlı topraklarına katılan Safranbolu Anadolu'nun ilk ihracat yapan kasabası olarak da bilinir. Ayrıca yörede son Osmanlı nüfus sayımına göre Müslüman halk yanında Musevi, Ermeni ve Rumların da yaşadığı belirlenmiştir.

Safran kenti

Safranbolu'nun bilinen isimleri ise sırasıyla, Paflagonya, Teodorapoli, Podybra, Zalifre, Borglu, Taraklı Borglu'dur. 19. yüzyıldan sonra da bölgede geniş ölçüde safran üretiminin yapılmasından dolayı yöre, Zağrifan Borlu adıyla anılmaya başlanmış. Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar kullanılan Zafranbolu adı, sonradan safran şehri

anlamına gelen Safranbolu'ya dönüşmüştür.

Safran, ilaç ve boya sanayisinde, sarı boya hammadde-si olarak kullanılan, kendi ağırlığının yüz bin katı suyu boyayabilme özelliğine sahip bir bitkidir. Halen üretimi Safranbolu'nun Davutobası ve Oğulören köylerinde sembolik olarak sürdürülen safrandan, yörede "zerde" adı verilen bir sütlaç da yapılır.

Karabük iline bağlı olan ilçe altı ana bölümden oluşur. Eskiden şehir bugünse Çarşı olarak bilinen semt, üç derenin biçim verdiği bir vadinin içine, soğuk rüzgarlardan korunacak biçimde yerleşmiştir. Sanatsal ve kültürel eserlerin yoğunlaştığı bu bölümde eskiden kış ve bayar ayları geçirilirdi. Yaz aylarında ise halk, "Bağlar" denilen

bölgeye, geniş yeşil bahçelerin içindeki bağ evlerine taşınırdı. Yıllar önce şu ana yerleşim yeri haline gelen Bağlar, eskiden dinlenme mekanıydı. Bağlar'daki eski bağ evlerinin yerlerinde betonarme evler, hatta apartmanlar yapılmasına rağmen büyük yeşil bahçeler hala varlığını sürdürmektedir. Bu da semtin dinlenme yeri olma özelliğini korumasını sağlıyor.

Tarihi Bölge "Çarşı"

Halk arasında "arasna" denilen ama aslı "arsta"olan

çarşı da Osmanlı ekonomik düzeninde bütün dükkanları içine alan örneklerden birisidir. Restoresine kadar yıkık durumda olan arasna, Kültür Bakanlığı'nca restore edildi ve çeşitli meslek ürünlerinin tanıtımı ve satış merkezi haline dönüştürüldü.

Safranbolu Evleri

Safranbolu'nun zengin kültürü ve bir dönem yaşadığı ticari hareketlilik, dünyaca ünlü evlerine de etkisini yan-

Safran, ilaç ve boya sanayisinde, sarı boya hammadde-si olarak kullanılan, kendi ağırlığının yüz bin katı suyu boyayabilme özelliğine sahip bir bitkidir.

sıtmış. Evlerin tümüne yakını iki ya da üç katlı inşa edilmiş. Hatta ticaret ve el sanatlarıyla zenginleşen Safranbolu halkının, şehrin iki bölümünde, yıl içinde iki ayrı mevsimi yaşamak üzere, günümüzde yazlık-kışlık olarak adlandırılan iki evleri vardı.

Safranbolu evleri, yapıldıkları dönemin özelliklerini, kültürünü, yaşayış biçimini yansıtır.

Türklerde ev kadın içindir. Evin erkeği gündüz vakti işe gider. Sadece akşam evde olur. Oysa kadının tüm zamanı evde geçer. Bu yüzden İslam düşüncesindeki "ev hayatı dışarıya gösterilmez" ilkesine bağlı olarak ilk katın taştan yapılma duvarları yüksek ve penceresizdir.

İlk katta her ev kendine göre bir çevre düzenler. Safranbolu evlerinde ilk kat avluyu oluşturur. Taş ya da beton avlu, bazı evlerde yerini direk toprağa bırakır. Genellikle iki ya da üç katlı olan evler ikinci kattan itibaren ahşaba ve kerpice dönerler. İkinci katın tavan yüksekliği de üçüncü kattan daha azdır. Az sayıda dar pencereleri olan ikinci kattan üçüncü kata işlemeli ahşap merdivenle çıkılır. Çıkma ve cumbalarla alan yönünden genişletilen son kat çok sayıda dar pencere ile süslenmiştir. Üst kat pencereleri ışığı ve görüntüyü en iyi alacak biçimde ileri doğru itilmiştir. Bu çıkmaları taşıyan destekler, çıkmalar, cumbalar, saçaklar ustaca yapmış ince ahşap işçiliğinin eserleridir. Safranbolu evlerinde bir üst kat daima bir alt kata göre daha önemlidir ve sokağın üzerine taşan üst katlar her evde ulaşılmak istenen amaç durumundadır.

Evler soba, ocak ya da mangalla ısıtılır. Bazı odalar özellikle kolay ısınacak ve geç soğuyacak biçimde tasarlanmıştır. Ocaklarda genişletilmiş olan ateş yakma yeri, olabildiğince yalın yapılmıştır.

Sofa Sistemli Yapılar

Sofa, odalar arası ilişkilerin sağlandığı ortak alandır. Bu alan ev içi dolaşımı sağlamakla birlikte bir toplanma alanı durumundadır. Sofalar her katta merkez durumundadır. Her oda sofaya bağlanır ve sofa kat içinde odaya geçiş mekanıdır. Oda girişlerinde kapı, daima odanın içine

Safranbolu'nun bilinen isimleri ise sırasıyla, Paflagonya, Teodorapoli, Podybra, Zalifre, Borglu, Taraklı Borglu'dur. 19. yüzyıldan sonra da bölgede geniş ölçüde safran üretiminin yapılmasından dolayı yöre, Zağrifan Borlu adıyla anılmaya başlanmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar kullanılan Zafranbolu adı, sonradan safran şehri anlamına gelen Safranbolu'ya dönüşmüştür.

doğru açılır. Oda girişinde bir eşik olur. Bu eşik sayesinde, kapı çerçevesinin kapıyı dört bir taraftan çevrelemesi sağlanmıştır.

Safranbolu evinde odaya giriş çok önemle ele alınmıştır. İç düzende kullanılan ahşap işçiliği, oda girişlerinde odayı dışarıya karşı gizleyici bir etkinlik kazanır. Kapı girişlerinde ahşaptan yapılan minik "L" koridor oda için kapı girişinden görülmesini önler. Çünkü Türklerin göçebe hayatından miras kalan, toplu yaşama birimi olan çadırlar Safranbolu evinde odaya dönüşmüştür.

Bir evde bir büyük aile içinde birkaç çekirdek aile yaşar. Her aileye bir oda düşer ve bu odalarda her türlü yaşama gereksinimi karşılanabilir.

Her Odada Mutfak, Banyo

Her odada misafir ağırlanır, yatılır, yemek pişirilir, hatta yıkanılır. Bu sebeple her oda evden bağımsız bir yaşama alanıdır ve dışarıya karşı gizlenmeye çalışılmıştır. Odalarda alt örtü halı ve kilimdir. Kilimler eski kumaşların şerit halinde kesilip, birbirlerine eklenmesiyle el tezgahlarında üretilirler. Evlerde oturma mekanı olarak da

sedir seçilmiştir. Sedir örtüsü kilim ya da kilim desenli örtülerdir. Sedirler oda içerisinde mümkün olduğunca kenara çekilerek ortada kalan geniş alanın çok amaçlı kullanımı sağlanmıştır. Odalarda amaç mekandan maksimum yararlanmaktır. Her evde döşeme, alt örtü ve sedir örtüsü bir bütünlük içindedir.

Dolaplar evlerde ayrı bir özellik taşırlar. Bazı evlerde dolap, kapıyı da içinde eriterek, pencere tarafında kalan tüm duvarları örter. Ancak elin ulaşabileceği en üst noktada sınırlı kalırlar. Ağaç oymalı ve süslemeli dolaplar üstlendikleri görevlere göre isim alırlar. Yüklük, çubukluk, kavukluk, testilik, peşkirlik, labmalık, cezevik, fincanlık, çiçeklik...

Çatılar Oluklu Kiremitten

Evlerde çatı örtüsü olarak tarihi Türk evine özgü oluklu kiremit kullanılmıştır. Ayrıca çatıda dikkat çeker bir özellik de saçakların uzunluğudur. Yer yer iki-üç metreyi bulan saçaklar, evin temelini suya karşı koruma amacı güderler.

Hayvan ve yaya trafiğine uygun olarak yapılan Safranbolu sokakları, taşların kumun içine dikine ve sokağın ortasına eğim yapacak biçimde dizilmesi ile oluşturulmuştur. Bunun en önemli sebebi yağmur ve sel anında yolun ortasında bir dere oluşturarak, evlerin temellerine su sızmasını önlemektir. Daryapılan sokakların iki yanı

evler ve iki üç metreyi bulan duvarlarla belirlenmiştir. Her köşe başında karşımıza çıkabilecek yüzden fazla çeşme mahallelere ayrı bir güzellik katar.

Cinci Hanı

Coğrafi olarak kara ve deniz ticareti yollarının ortasında olan Safranbolu'da kervanların konaklayabilmesi için yapılan hanların en ünlüsü de Cinci Hanı'dır. Tarihimizde bol parası ve kötü şöhretiyle tanınan Cinci Hoca tarafından 1640-1648 yılları arasında yaptırılmıştır. Moloz taştan inşa edilen hanın önceleri kervansaray, sonraları ise çarşı dükkanlarının deposu olarak kullanıldığı bilinmektedir.

İçinde dört yanı revaklı avlu, revakların ortasında da koridor ve odaları bulunan hanın ilk yapıldığında 65 olan oda sayısı sonradan 150'ye çıkarılmıştır. İki katlı inşa edilen hanın odaları Kubbe ile örtülüdür. İlçedeki irili ufaklı 28 camiden Köprülü Mehmet Paşa Camisi yapılaş öyküsü bakımından ilginçtir. Köprülü Mehmet Paşa, devlet hizmetinden azledilip, Safranbolu'ya sürülmüş, sürgünde iken namaz kıldığı "Hızır Baba Dergahı"nın yerine, daha sonra affedilip sadrazam olunca Köprülü Mehmet Paşa Camiisini yaptırmıştır.

Bu küçük araştırmamızı 1975 yılında düzenlenen Safranbolu Mimari Değerleri ve Folkloru Haftası'nda, İTÜ Mimarlık tarihi ve Restorasyonu Enstitüsü ve Safranbolu Belediyesinin ortaklaşa bastırdıkları broşürün önsözünden bir bölümle bitiriyoruz.

"Anadolu Türk kültürünün özgün sentez yaratma gücünü en fazla mimari ürünlerde ve kentlerimizin dokusunda gösterdiğine inanıyoruz. Bu kültürü gelecek kuşaklara iletmek için tarihi kent ve mimarimizi koruma bilincini uyandırmak zorundayız. Çünkü kültür mirasını ancak halkın desteği ile koruyabiliriz. Geleneksel ortam ve biçimlerin onlara eşlik eden folklorün beslediği duyarlılıkları bugüne iletecek bir kültür ortamının yaratılmasını halkımızla beraber gerçekleştirmek aydın ve uzmanların sorunudur. Bu sorun geçmişte gelecekte yaşatma, çağdaş uygarlığa katma sorunudur."